

Színház

Idegenek és gyűlölők

Bánk bán a Thealteren

■ Valaki mindig idegen. És olyan gyorsan meg lehet találni azt az idegenséget: ráfogni, elutasítani, elzavarni. Ő idegen – én magyar. Ez a különleges és nagy erejű, keményen fogalmazó előadás – sőt katartikus, ha a katarzis alatt azt értem, aminek az alkoholistával kell megtörténnie, hogy képes legyen változni, azaz összetörni a régit – olyan szöveget választ az idegenség tárgyalására, aminek ez az alapproblémája. Hisz idegen királyné áll az ország élén. Idegen is. Nő is. A *Bánk bán* sokféle politikai tartalom közvetítésére alkalmas mű, viharos, betiltásokkal tarkított története is ezt mutatja. Az idegenséget tematizáló, Újvidéken született *Bánk* belefoglalódik egy rendkívüli, a honfoglalástól a mai itthon maradásig tartó kritikus, szeretettel, aggódó magyarságtörténetbe. A Katona Józseffel, a történelmivel, a személyessel, ahogy az újvidéki színészek, magyarok, azon belül kisebbségi magyarok látják, immár az épülő szögesdrót másik oldalán.

Urbán András rendező és Gyarmati Kata dramaturg dolgozta meg a darabot, írták magukra, saját előadásukra, gondolat- és játékvilágukra. Sem azt nem feltételezik, hogy ismered a drámát, sem azt, hogy nem; maradj nyitva, aktívan, forgasd-fogalmazd újra saját identitásod. Új, radikális nézőpontot kínálnak nem pusztán a műhöz, hanem akár önmagunkhoz is – mert erre is igényt tartanak.

Aki még nem látott vajdasági előadást, rögtön tapasztalni fog egy másfajta játékstílust: magas energiaszint, egyfajta szabad, szeleburdi vadság, nyersség, ez a stílus is a vajdasági színjátszás kultúrákötéséből adódik, s ez nemcsak a színészek játékmódjára, de az egész mű szókimondására, élesen fogalmazó, fekete-fehér-vörös világára értendő. Sok kiváló színész van a színpadon, aki ezt tudja, íme, néhány név: Krizsán Szilvia (Gertrudis), Elor Emina (Melinda), Balázs Áron (Biberach).

Az előadás nyitányában elhangzik a szomorú, árvaságról szóló csángó himnusz – hogy miért éppen az, talán az „idegenség” és árvaság okán, hisz a csángó egy különös, már-már megragadhatatlan identitás. Ezután Hunor és Magor groteszk csodaszarvas-üldözése következik, míg a magyarok „megérkeznek”, és megtörténik a honfoglalás. Innentől a *Bánk* története jön, keretbe foglalva, öltönyben, kosztümben eljátszva.

Fotó: Srdan Doroski

BALÁZS ÁRON, SIRMÉR ZOLTÁN

A színpadot betöltő hatalmas és egyetlen díszletelem egy árpádsávos címer, olyan, mint valami áthatolhatatlan pajzs (a díszlet a rendező munkája). Hogy ez a korszak „lesz” vagy már itt van, hogy mindez jóslat vagy valóság a színpadi világon belül, nem tudni. De inkább úgy tűnik, beköltözött már. Hiszen itt – és ez az Urbán–Gyarmati-páros nagyszerű újítása és általam sose látott értelmezése – nem arról van szó, hogy Gertrudis és a merániak idegen elnyomók volnának a magyarok felett, hisz Petúrék is mélységesen idegengyűlölő, szélsőséges elemek, akik idegenként bélyegzik meg Gertrudist. Majdnem olyan, mintha szidóznának. Gertrudis és Petúr bán – két hasonló (test)alkatú nő. Hasonmások. A női versengés és a kirekesztés retorikája feszül egymásnak. A történetet súlyosbítja ez a genderolvasat, amely tekintetben az előadás kivételesen intelligens, hisz a *Bánk bán* női szempontból ma problematikus darab.

Épp Melinda potenciális megerőszőlője előtt szakítják meg a darabot – örvendtes, hogy a női test nincs kiszolgáltatva annak, ami ezután csak fejben következik be. A színészek civilé válnak, bár sajnos nem elég civil és magánemberré, ez játékmódváltást követelt volna. Arról beszélgetnek, mit jelent nekik az otthon, a haza, a magyar identitás. Civil indulatok, pró-

bára készült improvizációs jelenetek (kissé túlságosan betanulva), sok humorral. Az előadás arra invitál, hogy folyton szempontot váltsunk, újra és újra rákérdézzünk arra: ki az idegen? Ki a magyar? És a kisebbségi magyar? Töredékesen mesél, nem „interpretál” egy darabot, nincsenek lehorgonyzott jelentések. Az előadás második részében több finom kettős jelenet van, néha a hangnemváltás azonban nehézkes.

Indulatában bárki bármire rávehető, s az előadás azt tapogtatja ki finoman, hogy féltékenységében hogy csatlakozik valaki (Bánk) egy olyan szélsőséges mozgalomhoz, amitől higgadt ésszel távol maradna. A darabértelmezés különös fordulata ez, a megcsalt (vagy annak hitt) Bánk kétségbeesésében belesodródik Petúrék idegengyűlölő mozgalmába.

Az előadás utolsó jelenete felszólítás: nekünk, nézőknek, ha belemegyünk a játékba, akkor kell elhagynunk egyenként a nézőteret, amikor a színpadon olyan eseményeket neveznek meg, ami miatt már tényleg elhagynánk a hazánkat. Ők szigorúan Jugoszláviáról beszélnek, mondják, miközben persze minden mondat – az euróárfolyamtól az etnikai zavargásokig (én ekkor távoztam), az EU-ból kilépésen át a NATO-bombázásig – minden a „mi” történetünk lesz, lehet. A valóság és a színház súrolja egymást, mérközik, hisz Szegeden va-

gyunk, tőlünk pár kilométerre épp aznap mutatják be a próba-szögesdrótot, a menekültek érkeznek, dúl a plakátháború. Szorongásainkat kihangosítja a színpad.

Mielőtt a katarziszról szót ejtünk, emlékeztessünk e *Bánk* legutóbbi magyarországi turnéjára: a POSZT-on egy zsűritag, Ókovács Szilveszter, a Magyar Állami Operaház főigazgatója felállt, és megkérdezte, hogy ez az egész jelenet mennyire része a *Bánk bánnak*. Amennyiben ez kérdés volt és nem állítás, úgy miért nem az előadás első három percében, a csángó himnusz alatt kérdezte ugyanezt? Vagy amikor a

színészek saját haza és otthon fogalmukat magyarázták? A székely himnusz és a „Gott erhalte” rendben volt neki? A főigazgató ugyanis az előadás számos pillanatában távozhatott volna. A játékot vezető színész végül azt mondta Ókovácsnak a színpadról leszólva, hogy hagyja játszani azokat, akik szeretnének. Ami elgondolkodtató, és jelenetként drámai: egy közszereplő, az operaház vezetője egy másik színházat bírál, és ő nem mezei néző, amit mond, nem magánvélemény, tettének (vagyis, végső soron, *mások* játéka akadályozásának) súlyos kultúrpolitikai üzenete van.

Itt viszont, a szegedi Thealter független fesztivál figyelmes, játékban is partner közönsége lassan kiüríti a termet, a színész hangja az előcsarnokban kihangosítva még bejelenti az utolsó csapást: bombáznak. Múlt? Jövő? A csodaszarvas-legendától, a magyarok bejövételétől a terem végső kiürítéséig, katartikus, tenni vágyó békétlenségünkig nagy utat tetünk meg.

Tompa Andrea

Az Újvidéki Színház előadása a Thealteren, Szeged, július 17.